

Stefan Zweig-en heriotza

Egunkariak saltseatzen ari nintzen batean egin nuen topo Stefan Zweig (1881-1942) idazlearekin. 2012. honetan bere heriotzaren 70. urteurrena izango da. Ez dakienarentzat bihoa azalpena (besteek jump! egin dezakezue lerro batzuk behera): idazlea, austriarra, Vienan jaioa 1881ean familia aberats batean. Itzelezko arrakasta izan zuen XX. mendeko hasieran idatzi zituenengatik. Saiakerak, biografiak, eleberrriak, *best sellerrak*... Dotorezia literario handiko idazlea izan zen. Bigarren Mundu Gerra piztearekin batera, eta judutarra izaki, alde egin behar izan zuen Austriatik. Handik hona eta hemendik hara eman zuen bizitza. Berlingo Bebelplatz plazan 1933ko maiatzaren 10ean alemaniar izpirituaren kontrakoak zirelakoan hamaika liburu erre zuten. Tartean, Stefan Zweigenak. Esaten dute hortxe hasi zela idazlearen heriotza bidea.

Tira, kontua da gizon honek eta bere emazteak, Charlotte Elisabeth-ek, euren buruak hil zituztela Petropolisko (Brasil) hotel batean. Veronal pote bat hartu zuten. Eta hementxe hasi zitzaidan jakin-mina pizten. Ondo pentsatutako heriotza izan zen. Hil aurretik gutun asko utzi zituzten idatzia. Bat, emazte ohiari idatzia. «Honi denari eusteko [Bigarren Mundu Gerraz ari da] ahulegia naiz, eta Lotte [bere emaztea] koitaduak ez du erraza izan nirekin, batik bat bera ere gaixotu egin delako». Argazki bat ere badago heriotza osteko momentukoa. *Diário de Notícias-Porto Alegre* egunkariko ikusi dut nik. 1942ko otsailaren 25ekoa. Argazki oinanean: «Stefan Zweig eta emaztea aurkituak izan ziren modua». Stefan Zweig ahoz gora dago ohe gainean; emazteak, senarraren bazterrera itsatsita, eskua heldzen dio. Mesano-

txean, heriotza bidea erraztu zieten pilulak, edalontzi hustu bat, xanpaina izan zitekeen botila, eta lanpara txikia.

Eta horrek nekez utzi dudan bidea zabaldu zuen: zenbat idazlek amaitu du bere borondatez bere bizitzarekin? Zerrenda luzea da. Nik batzu-batzuk zureganatuko ditut.

Suizidioak eta literatura

Yukio Mishima (1925-1970) japoniar idazleak Japonia moderno gorrotatzen zuen. Bere tetralogiaren (*Haru no yuki*, Ugalkortasun itsasoa) laugarren zatia argialetxean eman eta Japoniako armadaren kuartel batean «estatu kolpea» eman nahi izan zuen. Eskari idatziak zituen, besteak beste enperadorearen itzulera eskatzen zuen. Lortu ez zuenez, seppuku (harakiri moduan ere ezaguna da) erritualarekin bere burua hil zuen. Heriotza mantso eta mingarria, dena esan behar bada. John Berryman-ek (1914-1972) ere, Pulitzer Saria eskuratu zuen estatubatuar idazleak, bere burua hil zuen, baina ezustea eman zion Herioak. 1972an, desesperazioak hartua, Minneapolisko zubitik Mississippi ibaira egin zuen jauzi heriotza bila. Uretan jausi ordez, burua ibaiertzeko lokatzean harrapaturik gelditu zitzaion, eta hantxe hil zen. Nicolas de Chamfort-en (1741-1794) suizidioak umorezko pelikula dirudi. Frantziar iraultzan Robespierrearen aurka agertu zen, baina berriz atxilotua izateko beldur zen. Beldur horri aurre egiteko irtenbide bakarra aurkitu zuen: bere heriotza. Ahosabaian tiroa bota zion bere buruari. Sudurra eta masailzurra apurtu zituen baina ez zen hil. Gutunak zabaltzekoa hartu zuen orduan, eta lepoan behin eta berriz eta beste behin sartu zuen. Ez zion heriotzarik eragin. Hiltzen ez zela ikusirik, bularrean sartu zuen gutun-irekitzekoa, eta baita hankan ere. Konortea galdu zuen arte. Eta konortea galtzearekin batera, heriotza. «Uretara botako dut nire burua», horriek izan ziren Alfonsina Storniren (1892-1938) azken hitzak. Idatzita utzi zituen. Eta Mar de la Plata ostatuan zuen logela utzi ostean, Atlantikoaren baitara joan zen. Idatzi

zuen lehenengo poemak heriotza zuen ardatz, eta, antza, azkenak ere bai, *La Nación* egunkarira bidali zuen poeman bere heriotzaren gainean jarduten baitzuen. Horacio Quirogak (1878-1937) harreman estua izan zuen Alfonsina Stornirekin. Bere heriotza Stornik hiltzeko izan zuen arrazoietakoa bat izan bide zen. Baina suizidioa oso errotuta zegoen Horacio Quirogaren etxean. Hiru hilabete zituen aitak bere buruari (bere aurrean) eskopetarekin tiro egin zionean. Ama berriz ezkondu zen, eta bost urte geroago Quirogaren aitaordeak aitaren modu bertsuan hil zuen bere burua. Handik urte batzuetara (nahikotxora, egia esan) Horacio Quiroga bere ikasle izandako emakume batekin ezkondu zen. Emaztea argazkiak errebelatzeko likitsarekin suizidatu zen. Quirogaren lagun min batek eta Leopoldo Lugonesek ere egin zuten. Horacio Quiroga zianuro dosi gehiegizkoa hartuz hil zen. Gerora Eglé alaba nagusiak eta Darío semeak gauza bera egingo zuten.

Urak ekarri eta urak eraman zuen Virginia Woolf (1882-1941). Harriak sakeletan sartu eta Ouse ibaira bota zuen bere burua. Nahasmendu bipolarra zuen eta bizitza osoa eman behar izan zuen gaixotasunarekin. Senarrak, inguruan ez zegoela ikusirik, ibaira jo zuen arineketan, baina berandu. Oharra utzi zion Virginia Woolfek. «Nire bizitzako zoriontasun guztia zor dizut. Ez dut uste gu izan garen bezain zoriontsu inor izango denik». Paul Celanek (1920-1970) ere bere burua hil zuen. Parisko Mirabeau zubitik behera bota zuen bere burua. Sena ibaira. Beste idazle bat, greziarra hau, Kostas Karyotakis (1896-1928). Uztaileko goizalde batean bere burua, Mediterraneo itsasora bota zuen. Itsasgorak, baina, kostara eraman zuen bere plana zapuztuz. Karyotakisek ez zuen etsi nahi. Etxeratu, dutxa hartu eta bere burua atondu ostean eukalipto baten azpian etzanda, eskopeta hartu eta bihotzari bota zion tiroa. Soinean zeraman jakan ohar bat utzi zuen: «Igeri egiten dakitenei aholkua: ez ezazue zeuen burua hiltzen ahalegindu itsasora botaz. Hamar orduz olatuekin borrokan izan nintzen. Ur asko eta asko irentsi nuen,

eta zelan jakin barik noizean behin burua ateratzen nuen. Aukera dudanean ito den pertsona baten sentsazioak idatziko ditut».

Baina denetarikoak izan dira heriotzarako bideak idazleen artean. Raymond Roussel (1877-1933) bidaiazalea, aberatsa eta droga kontsumitzailea zen. *Nouveau roman* eta surrealistak ziren idazleengan eragin nabarmena utzi zuen. Baina bere buruaz beste egiteko ziurtasun osoa bilatu zuen. Leonardo Sciasciak idatzi zuen bere biografia. Bertan azaldu zuen zer hartu zuen heriotzaren magalera heltzeko: 16 Somnothyiril anpoila, 15 Sonéryl anpoila, 10 Hypalène anpoila, 11 Lutonal anpoila, 8 Phanadorme anpoila, Declonol kutxa osoa, Hyrpholene pote osoa, 10 Neurinare anpoila eta 12 Veriane anpoila. Bai, lortu zuen.

Boltxebikeek eta Stalinek ez zuten Marina Tsvetaeva (1893-1941) poeta maite. Emakumearen sentimenduak eta sentsualitatea sakon aztertu zituen. Errusiar iraultza bizi izan zuen, eta goseak hiltzen zuen Moskun bizi izan zen. Alabetako bat goseak hil zen umezurztegi batean. Horrek jota utzi zuen. Sofia Parnok olerkariarekin harremana izan zuen; Boris Pasternak idazlearekin (Nobel Saria izan zuena), Rainer Maria Rilke, eta Anna Teskova idazleekin gutun trukaketa egin zuen; Maiakovski poetari miresmena erakusteagatik kritika zorrotzak jasan zituen, eta kolaborazio batzuk bertan behera utzi zizkioten. Yalabuga herrian bere buruarekin amaitu zuen, nahiz eta horren gainean zalantza batzuk, izan, badiren, eta suizidatzera behartua izan zela esaten duten. Cesare Pavese (1908-1950) italiarra ere suizidatu zen. XX. mendeko idazle garrantzitsuenetakoa izan zen. Heriobidea hartu izana arrazoi askori egotz diezaiokegu, baina badirudi Constance Dowling estatubatuar antzezlearekin zuen harreman sentimentala hautsi ostean Turinen suizidatu zela. Lo egiteko sei dosi hartu omen zituen. Lokartu zen. Sakon egin ere. Ohe gainean jantzita baina zapata barik aurkitu zuten. Ondo pentsatutakoak ere izan dira. Esaterako, Eugene Izzì (1953-1996) estatubatuar idazleare-

na. Chicago hiriko 14. pisuko eraikin bateko leihoan zintzilik agertu zen bere gorpua. Bera polizia eleberri sortzaile izaki, igarkizun modukoa utzi zien bere heriotza ikertuko zutenei. Balen kontrako jaka zeraman jantzita gorpuak, eta etxean pistolak eta osterantzeko arrasto faltsuak utzi zizkien. Ondorengoa benetan bitxia da, idazle biek hiltzeko modu bera hautatu baitzuten. Vachel Lindsay (1879-1931) AEBetako poeta erraria izan zen. Onomatopieietan oinarritutako *The Congo* poemaren sortzailea izan zen, eta zine kritikaren aitzindarietakoak. Charlotte Mew (1869-1928), berriz, britainiar poeta izan zen. Viktoriar lirikotasun eta modernitatearen arteko bidean, gizonezko jantziak eraman ohi zituen, eta bere garaian eskandalua eragindakoa zen. Lysol (orduko bagina desinfektatzailea) botila osoa edanez hil ziren. Heriotza zoroak ere izan dira. Michael Strunge (1958-1986) Norvegiako poeta ezaguna izan zen. The Cure eta Joy Division musika taldeen eragin nabarmena zuen, eta norvegiar gotikoen olerkaririk maiteena izan zen. Psikiatrikoan eman zituen urteak, eta irteteko baimenetako batean, lagun baten etxeko leihotik behera bota zuen bere burua. «Adi! Hegan egin nezake», oihukatuz bota ere.

Ezaguna da, oso, Ernest Hemingwayren (1899-1961) heriotza hautua. Badirudi depresioak jota zegoela, eta horren kontra reserpina dosi gehiegizkoa hartu izanak ekarri zion heriotza. Dylan Thomas (1914-1953) poetaren heriotza ez dakit suizidiotzat har litekeen. New Yorkeko ospitale batean hil zen. Bost egun lehenago egindako apustu bereziak eraman zuen ospitalera. «Baietz ordu eta erdian 18 bourbon edan?». Ospitalean hartu zuen medikuak koma diabetikoa zela pentsatu zuen eta droga koktel izugarria eman zion, heriotza eragin ziona, hain zuzen ere.

Sandokan idatzi zuen Emilio Salgarik (1862-1911) aitzo batekin bere urdaia zabaldu zuen (seppuku japoniar errituala). Hiru gutun utzi zituen: semeei bat, bere argitaldariei beste bat, eta hirugarrena Turingo egunkarietako zuzendariari. Argitaldariei zuzendutakoa argigarria da. «Zuei, neure

larruak aberastu eta ni eta gure familia erdi miserian edo okerrago izan gaituzuenoi, eragin dizkizuedan irabazien truk gauza bakarra eskatzen dizuet: neure hileta-elizkizunen gastuak ordain ditzazuela. Luma apurtuz agurtzen zaituztet. Emilio Salgari». Ezaguna da, oso, Sylvia Plath (1932-1963) britainiar idazlearen heriotza. Ahalegin bat baino gehiago egin ei zituen bere biziarekin amaitzeko. Negu gorria izan zen bizi izan zuen azkena. Gaixo eta diru gutxirekin, gasarekin hil zuen bere burua. Anne Sexton (1928-1974) AEBetako olerkariak ere modu bertsuan amaitu zuen bere biziarekin. Suizidio ahalegin baten ostean, medikuaren aholkuari jarraituz, poesia tailer batean eman zuen izena. Hil aurretik heriotzaren gaineko poema bat utzi zuen idatzirik. Plathen gisara amaitu zuen bizitzarekin. Bostonen. Bide batez, Peter Gabriel kantariak 1986an abesti bat eskaini zion, *Mercy street*. Alejandra Pizarnik (1936-1972) argentinarrek ere egin zuen. Emakume oso argia, Guggenheim eta Fullbright bekak irabazi zituen, Paris eta New Yorken bizi izan zen. Arazo psikiatrikoak beti izan zituen. Bizi izan zen azken urteetan psikiatriko batean egin zuen. Irteteko baimena zuen astegoiengan batean amaitu zuen. 50 pilula (seconal) hartu zituen. Antonio Beneytori idatzitako azken gutunean zera zioen: «Eta hementxe utziko zaitut gutuna uzteko gauez zarratzen ez duen posta urrun batean».

Primo Levik (1919-1987) ere bere burua hil zuen. Bizitza latza izan zuen italiarrak, eta bere buruarekin amaitu zuen. Hil osteko oharrik ez zuen utzi. Eta bere suizidioak zalantza asko eragin ditu, lagunak eta bere biografia idatzitakoek zalantzan jarri zuten eta. Sandor Marai (1900-1989) hungariarra, gure zerrendara gehitzeko beste bat. Nazismoaren kontra irmo jardun zuen, eta ostean komunismoaren kontra. AEBetara erbesteratu zen. Californiako San Diego hirian Berlingo harresia jausi baino apur bat lehenago hil zen. Itsu, bakarrik eta alargun, tiro egin zion bere buruari. Vladimir Maiakovski (1893-1930) Moskun hil zen, tiroa bota zion bere buruari. Badirudi idatzi zituen azkeneko hitzen

artean hauxe dagoela: «Zailena ez da hiltzea, bai, ordea, bizitzen jarraitzea». Violeta Parra (1917-1967) depresio sakoan zegoen. Izugarri maite zuen Gilbert Favre-rekin Paristik Txilera itzuli zen. Baina Favre Boliviara joan zen, han maitemindu eta familia sortu ei zuen. Horrek alkoholera eramane zuen Violeta Parra. Bizitza korapilatuz joan zitzaion, eta, hamaika saiakeren ostean, buruari tiro eginez amaitu zuen bere biziarekin. Eta zerrenda luze honekin (luzeagoa izan zitekeen) amaitzeko: Jens Bjorneboe (1920-1976) norvegiarrak iragarri egin zuen bere heriotza, telebista saio batean hain zuzen ere.

Euskal Herriko idazleak

Gure artean ere izan dira buru-hiltzeak. Baina ez asko. Ezagunena, beharbada, Jon Miranderena (1925-1972) izan zen. XX. mendeko idazle garrantzitsuenetako bat, Parisen jaio eta Parisen hil zen zuberotarren semea. Bere lanik ezagunena, ziurren, *Haur besoetakoa* (1970) izan zen. Gabon gauean pilula pote eta whisky botila bana hartuz hil zuen bere burua. Badirudi baztertua sentitzeak eta amaren heriotzak (gero aita hil zen) bultzatu zutela bide hori hartzera. Barakaldon jaio eta Portugaleten hil zen Paula Sinos (1950-1981) idazleak bere burua trenera bota omen zuen. Gurutz Sarasola *Lotsati* gaitzizenez ezagunagoak (1915-1936), maitemina jeta, nonbait, Donostian bere burua trenera bota zuen. Duela gutxi, urte parean, Joxan Ormazabal (1948-2010) idazlearen suizidioaren berri izan genuen. Zegamako mendialde bateko zuloan aurkitu zuten hilik. Haur eta gazte literaturan luze eta zabal ibilitakoa zen eta Elkar argitaletxeko haur literaturaren arduradun izandakoa zen. Bere azken liburua aurkeztu berri zuen, *Ehun ipuin hitz gutxitan*.¶